
Stipan
TROGLIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Centar Pula

KATOLIČKA CRKVA I
DIPLOMATSKO-POLITIČKA
BORBA ZA PRIKLJUČENJE
ISTRE HRVATSKOJ
(1945.-1947.)

S obzirom na višestruko značenje pojma Katolička crkva odmah na početku želio bih naglasiti da se u ovom radu pod Katoličkom crkvom podrazumijeva Crkva kao institucija ili još preciznije njezina kleričko-upravljačka struktura (biskupi i svećenici).

Jedno od važnijih pitanja, “znakova vremena”, s kojima su se crkvene strukture morale suočiti od sredine XIX. st. bilo je nacionalno pitanje. Crkveni vrh, nakon početnog nesnalaženja, obilježenog stavljanjem suvereniteta vladara iznad nacionalnih prava, pokušat će pomiriti katolički univerzalizam s nacionalnim posebnostima opravdavajući nacionalna prava evanđeoskim načelom pravde i zauzimanja za ugrožene. Kako su se unutar liberalnog koncepta Crkve “službenici svetoga” trebali baviti samo crkvenim stvarima, to je svaki njihov iskorak na društvenu, a posebno političku pozornicu, smatran “klerikalizmom”. (MARTINA, 1983., 111., KRIŠTO, 1994.).

U hrvatskom nacionalnom pokretu u Istri, veoma važnu, a u početnoj fazi i presudnu ulogu imalo je svećenstvo. U trenucima kad istarski Hrvati nemaju građanstva i svjetovne inteligencije, ulogu političke elite preuzimaju hrvatski svećenici. Kod talijanskih liberala to je stvorilo “stereotip” o slavenskom “popu podstrekaču” koji brka jezik, politiku, naciju i religiju.¹ Očekivanje talijanskih liberalnih krugova u Istri da će proces talijanizacije teći postupno i paralelno s procesom “civilizacije” istarskih

---

¹ Na dva intervjua poznatog književnika Fulvia Tomizze torinskoj “Stampi” odgovorio je povjesničar Miroslav Bertoša podlistkom “Domišljanja u povodu dva intervjua Fulvia Tomizze”. U 11. nastavku naslovljenom “Stereotip o ‘popu podstrekaču’, Bertoša razobličuje stereotipe talijanske liberalne historiografije o slavenskom popu političkom agitatoru krivcu za ratove i mržnje kako u prošlosti tako i danas. Miroslav BERTOŠA, Podlistak: Domišljanja u povodu dva intervjua Fulvia Tomizze (11.), Stereotip o “popu podstrekaču”, *Glas Istre* br. 33., II. 1966., 16.

Hrvata², propalo je, u prvom redu, zbog nacionalno-preporodnog djelovanja hrvatskog svećenstva. S druge pak strane i talijansko svećenstvo postaje svjesno važnosti nacionalnog zauzimanja. "Jer ako razvijemo samo našu katoličku zastavu nitko nam neće doći, sada kada slavenski i njemački katolici brane svoju nacionalnost". (L' Amico). Podjele na nacionalnoj osnovi toliko će odrediti djelovanje i pozicije Katoličke crkve u Istri sve do najnovijih dana, da se opravdano može govoriti o talijanskom i hrvatskom (i slovenskom) dijelu Crkve. I dok je talijanski dio Crkve, blizak liberalnim sunarodnjacima u njihovom shvaćanju istarske nacionalne problematike, mogao prepustiti nacionalno vodstvo liberalima, hrvatsko svećenstvo, da je i htjelo, nije imalo kome prepustiti nacionalno-političko polje, zbog čega će oštro biti napadano zbog svog navodnog politikantskog djelovanja. Idejne razlike između talijanskih liberala i talijanskih svećenika nisu bila prepreka zajedničkom nastupu na nacionalno-političkom planu.

Naznačeni procesi i orijentacije u Katoličkoj crkvi u Istri započete sredinom XIX. st. nastavljaju se kroz čitavo XX. st. U vrijeme nakon Prvog i Drugog svjetskog rata, kada se rješavala sudbina Istre, zbog čega su nacionalne tenzije bile izrazito naglašene, Crkva se najčešće, ne inercijom zbivanja, nego vlastitim opredjeljenjem njenih upravljačkih struktura, našla u središtu istarskih talijansko-hrvatskih sporova

II. Položaj Katoličke crkve u Istri u vrijeme talijanske vlasti (1918.-1943.)

Završetak Prvog svjetskog rata Italija je dočekala kao članica pobjedničke koalicije s čvrstim obećanjem saveznica (Engleske, Francuske i Rusije) u Londonu 1915. da će joj "terre irredente-neoslobođene zemlje", u koje je, dajako, bila ubrajana i Istra, biti dodijeljene po okončanju rata. Neposredno nakon što je 3. XI. 1918. Austro-Ugarska potpisala primirje i bezuvjetnu kapitulaciju, talijanske jedinice počinju zaposjedati dijelove istočnojadranske obale, ulaze u Poreč, Pulu i neke dalmatinske luke. Ubrzo slijedi raspuštanje narodnih vijeća Države SHS, koja su tijekom listopada 1918. preuzela vlast u svim istarskim općinama s hrvatskom i slovenskom većinom, a potom i talijanska vojna okupacija Istre i Kvarnerskih otoka. Time je nastojanje

2 Poznati istarski povjesničar i intelektualac iz druge polovice XIX. st. to je izrazio poznatom rečenicom: "Per essi (Slavi, op. aut.) italianizzarsi significa civilizzarsi-Za njih (Slavene op. aut.) talijanizirati se znači civilizirati se". (BENUSSI 1924., 346.).

Jugoslavenskog odbora, u radu kojeg su sudjelovali i neki istaknuti istarski političari, da suzbije realizaciju Londoškog ugovora i otvori put priključenju Istre i Dalmacije budućoj jugoslavenskoj državi, doživjelo slom. (ŠETIĆ, 1993., 600.-602.).

Strahujući od plebiscita u Istri, za što se zalagao američki predsjednik Wilson, talijanska okupacijska vlast, svjesna hrvatske i slovenske brojčane prevlasti u Istri, započinje s progonom Hrvata kako bi na taj način popravila etničku sliku Istre u korist Talijana i tako izbjegla negativne posljedice mogućeg plebiscita. Talijanski vojnici i karabinjeri, pod providnim opravdanjem da traže skriveno oružje, upadaju u kuće uglednih Hrvata, u prvom redu učitelja i svećenika. Njih osobno premlaćuju, a kuće im pljačkaju. Računa se da je odmah prvih dana okupacije u internaciju odvedeno oko 2.000 uglednih Hrvata. (RADETIĆ, 1944., 73.).

Za anektirane nekadašnje austrijske posjede na svojoj istočnoj granici: grofovije Goricu i Gradišku, grad Trst s okolicom, dijelove Kranjske i Koruške, Istru s Kvarnerskim otocima (osim Krka), Italija je već od ranije, s jasnom teritorijalnim zahtjevom, upotrebljavala naziv Venezia-Giulia (hrvatski i slovenski naziv Julijska krajina). Formalno-pravno Julijska krajina, te grad Zadar i dalmatinski otoci Lastovo i Palagruža priključeni su Italiji mirovnim sporazumom potpisanim u Rapallu između Kraljevine SHS i Kraljevine Italije 1920. Rimskim ugovorom također između Kraljevine SHS i Italije grad Rijeka je pripao Italiji i bio priključen Julijskoj krajini. Na prostoru nekadašnje austrijske Istre nalazile su se četiri biskupije Tršćansko-koparska (sjeverozapadni i središnji dio Istre), Porečko-pulska (jugozapadno područje Istre), Riječka (liburnijska Istra), te Zadarska nadbiskupija (otoci Cres i Lošinj). (PAROVEL, 1993.,12.).

Talijanska je vlast, kako ona građansko-liberalna, tako i fašistička, primarnim zadatkom u novopriključenim krajevima smatrala rješavanje slavenskog pitanja. A kako je put od potiskivanja do radikalne eliminacije hrvatske i slovenske većine na području Julijske krajine bio neizvediv bez udara po nacionalno-političkoj eliti, to su se na udaru prvi našli istarski učitelji, svećenici, pravnici. "Fasci di combattimento" osnovani 1919. radi borbe protiv komunizma u Istri i čitavoj Julijskoj krajini imali su primarno nacionalni zadatak: zastrašivanjem, prijetnjama i batinanjem onemogućiti svaki hrvatski i slovenski javni nacionalni izričaj. A onaj tko javno ne može izraziti svoj nacionalni identitet taj zapravo i ne postoji. Vjerski obredi na staroslavenskom i na hrvatskom jeziku nisu bili samo

vjerski nego i javni nacionalni izričaji zbog čega su bili predmet napada talijanskih liberala u XIX. i na početku XX. st. Fašizam je te napade učinio samo izravnijim i brutalnijim. (RADETIĆ, 1944.).

O uključivanju dijela talijanskog klera u program talijanizacije Crkve u Istri neposredno poslije talijanske okupacije svjedoči "Izvješće" Giovannija Quinci, mornaričkog kapelana u pomorskoj bazi u Puli, upućeno 6. II. 1919. markizu Villafranci civilnom komesaru u Puli. U "Izvješću" Quinci piše: "(...) Hitno treba tražiti od biskupske kurije u Poreču da dade odredbe, koje će prisiliti župnike i kapelane da uklone u služenju mise i dijeljenju sakramenata upotrebu hrvatskog jezika, jer su to sasvim liturgijske funkcije, te da umjesto toga propovijedaju također talijanski, jer na misu dolaze i talijanske obitelji i vojnici, a osim toga i zato, jer Slaveni, a naročito muškarci, dobro razumiju talijanski i govore ga". (KLEN, 1955., 21.). U nastavku "Izvješća" Quinci se ne libi i poimence navesti župnike koje bi trebalo ukloniti.

Bio je to prvi, neslužbeni, popis nepodobnih hrvatskih svećenika. Godine 1923. Prefektura u Puli izradila je popis od 42 nepouzdana svećenika ("preti infidi") s kvalifikacijom zbog koje se smatraju nepouzdanim. Neki su označeni kao potencijalni neprijatelji, spremni u svakom trenutku izdati talijanske interese, iako su u odnosu na novonastalu situaciju dosta pasivni. Kod nekih je otkriveno potajno prototalijansko djelovanje, dok su neki su optuženi kao otvoreni neprijatelji talijanske stvari zbog čega im je uskraćeno talijansko državljanstvo. Bez talijanskog državljanstva kojeg nisu mogli dobiti od biskupa dozvolu za vršenje svećeničku službu. Uskraćivanje državljanstva bila je jasna poruka svećenicima da potraže nekog drugog biskupa izvan Istre, a u slučaju neprihvatanja takvog rješenja vlastima je otvarana mogućnost njihove konfinacije. Slični popisi napravljeni su godine 1925., 1926., 1931. i 1932. (KLEN, 1955, 9.-11., FERENČIĆ, 1973., 419.). Posebno je zanimljiv onaj iz 1931.- na popisu je 30 svećenika Tršćansko-koparske i Porečko-pulske biskupije uz čija je imena nalazi kvalifikacija njihovog otvorenog prohrvatskog, što je, u percepciji talijanske vlasti, samim time bilo i prototalijanskog djelovanja.

Navodimo dva klasična primjera optužbi na račun hrvatskih svećenika. Matija Kurelić župnik u Novakim (Pazinski dekanat), izrazito hrvatskoj sredini, optužen je zbog toga što otvoreno pokazuje svoje hrvatske osjećaje, održava stalne kontakte s Leopoldom Jurcom, župnikom u Trvižu, eksponentom i organizatorom pazinskog hrvatstva. U propovijedima se služi samo hrvatskim jezikom iako se

prije rata u selu govorilo i talijanski. Šime Frulić župnik u Grdoselu kod Pazina, također hrvatskoj župi, opisan je kao vatreni kroatofil i protivnik talijanizacije svojih župljana Hrvata. U propovijedima je zabranio pohađanje tečaja talijanskog jezika za odrasle. Iako navodno u župi svi znaju talijanski, župnik Frulić nedjeljne propovjedi drži samo na hrvatskom jeziku, na istom jeziku drži župni vjeronauk za djecu. Također širi knjige “na stranom jeziku-in lingua straniera”, zbog čega je kažnjen novčanom kaznom od 500 lira. Zbog svog nacionalizma Frulić se smatra opasnom osobom. (AH IKD 1.)

U razdoblju do 1931. iz Tršćansko-koparske biskupije su, ne računajući redovnike i klerike, internirana u Italiju, zatvorena, ili protjerana iz Italije 72 svećenika. U Porečko-pulskoj biskupiji tu sudbinu doživjelo je samo 8 svećenika. Iako se tršćansko-koparski biskup, Alojzije Fogar odlučno zauzimao za slobodu svojih svećenika, te je odlučno ustajao u obranu prava hrvatskog svećenstva da u hrvatskim župama imaju pravo propovijedati i držati vjeronauk u školi na jeziku većinskog stanovništva. Pa iako je ovo pravo bilo osigurano poznatim Lateranskim ugovorom između Sv. Stolice i Italije iz 1929. u praksi je teško bilo provedivo ne samo zbog izravnog onemogućavanja vlasti, nego i zbog toga što za imenovanje župnika trebala suglasnost i civilnih vlasti. Budući su te vlasti uskraćivali suglasnost hrvatskim svećenicima, to su se ovi morali zadovoljiti položajem upravitelja župe. (MILANOVIĆ, 1992.)

S druge strane istarski su biskupi bili prisiljavani primiti na župe talijanske svećenike koji su zbog “bene-merenza patrioche-patriotskih zasluga”, a u stvari potpomaganja talijanizacije, uživali razne oblike državne pomoći kao “uno staordinario susidio-posebnu potpora”, “compenso staordinario-posebnu nadoknadu” ili “sussidio in compenso dell’ opera di italianita-potpora kao nadoknada za talijansku stvar”. Tako Prefektura u Puli u dopisu porečko-pulskom biskupu Trifunu Pederzolliju navodi imena 24 svećenika kojima Ministarstvo pravde i Ministarstvo kulta odobrava pomoć na račun njihovog rada na talijanizaciji hrvatskog sela u Istri. (FERENČIĆ, 1973., 456.-457.). Neki od njih, i nesvjesno, postaju instrument talijanizacije. Bez ikakvog poznavanja hrvatskog jezika u čisto hrvatskim župama morali su propovijedati i držati vjeronauk na talijanskom jeziku. Događale su se komične i skandalozne situacije. Kad je neki franjevac u Baderni došao ispovjediti na smrt bolesnu staricu i rekao joj :”Conta i pecati- Reci(nabroji) grijeha”!, siromašna starica, misleći da fratar traži da pjeva (na talijanskom canta znači pjevaj), prostodušno je odgovorila:”Gospodine ne znam Vam ja

kantati”. Isto tako bilo je slučajeva nazočnosti prevoditelja kod sakramenta ispovjedi. (MILANOVIĆ, 1992., 260.).

Tršćansko-koparski biskup Alojzij Fogar, iako Talijan, odlučno se suprotstavljao nastojanju fašističke vlasti da upregne Crkvu u svoja politička kola. Branio pravo hrvatskih i slovenskih svećenika na materinski jezik u crkvi. Ocjene o Fogarovom taktičkom razmimoilaženju, a strateškom slaganju fašističkom politikom rješavanja “slavenskog pitanja” u Istri dosta su ishitrene. (KLEN, 1995., 19.-62.). Nakon višestrukih pritisaka i sukoba s tršćanskim prefektom Tiengom, koji nije prezao ni od zabrane bogoslužja na hrvatskom i slovenskom jeziku, Fogar se povukao s mjesta tršćansko-koparskog biskupa. Na temelju dogovora i obostranog znaka dobre volje Vatikan je privolio Fogara na povlačenje dok je državna vlast smijenila prefekta Tienga. (PSBL, 1997., 373.-374.).

Fogarovim nasljednikom imenovan je tadašnji riječki biskup Antonio Santin. Početnu svećeničku je formaciju prošao u koparskom zavodu (sjemeništu) čiji su gojenci pohađali talijansku gimnaziju i bili formirani da uz vjersku pouku talijanski duh donesu u istarske župe. Teologiju je studirao u Gorici gdje su nacionalni sporovi između talijanskih i “slavenskih” bogoslova bili česta pojava. Vjerojatno je i sam Santin pao pod utjecaj liberalnog stereotipa o slavenskom popu “politikantu” koji na prvo mjesto stavlja nacionalno-politički rad, pri čemu u za ostvarenje nacionalno-političkih ciljeva vješto koristi oltar i propovjedaonicu.

Normalizacija odnosa između fašističke i crkvene vlasti na području Tršćansko-koparske biskupije može se tumačiti i kao posljedica njegovih nacionalnih opredjeljenja, a ne samo nastojanja “približavanja srednjih talijanskih slojeva Crkvi i davanje Crkvi važne uloge u lokalnoj zajednici” (BLASINA, 1993., 14.). I dok talijanska historiografija ističe Santinijevo zauzimanje za “slavensko pitanje” i na njegovo ukazivanje na nepravde koje vlast čini prema Slavenima, (BLASINA, 1993., 179., GALIMBERTI, 1996.), hrvatska i slovenska potencira nepravde koje je biskup učinio prema Hrvatima i Slovencima, sve do optužbi za nacionalizam i profašističko djelovanje. (MILANOVIĆ, 1973., 549.-554., ČERMELJ, 1953.). Sve to ukazuje na potrebu nijansiranijeg pristupa djelovanju biskupa Santina, kako u prijeratnom tako i u poslijeratnom vremenu. Jer iako je Santin na susretima s Mussolinijem 1938. protestirao protiv progona “Slavena” i Židova, izražavao negodovanje kod prefekta u Puli radi zabrane jedne hrvatske crkvene pjesme, nije poduzimao nikakve kanonske mjere protiv “slavenskih” svećenika koji su se oglušili o njegove naredbe,

te je krutost pretpostavljenog brzo zamjenjivao brižljivošću oca kojemu je u prvom planu dobro duša, a ne držanje slova zakona, ipak je u očima hrvatskog i slovenskog kleralista njegovih grijeha podugačka (BLASINA, 1993., 17.-20., ČERMELJ, 1953., 94.-97.). U spomenicama koje su mu u nekoliko navrata uputili hrvatski i slovenski svećenici zamjerano mu je postavljanje talijanskih svećenika na hrvatske župe, potiskivanje hrvatskog i slovenskog jezika u crkvenim obredima i školskom vjeronauku na račun talijanskog jezika, zanemarivanje učenja hrvatskog i slovenskog jezika u koparskom sjemeništu kao i diskriminirajući odnos odgajatelja spomenutog sjemeništa prema "slavenskim" sjemeništarcima kojima je čak zabranjeno u grupi razgovarati na hrvatskom ili slovenskom jeziku. (MILANOVIĆ, 1973., 550.-553.).

Zbog svega navedenog politička orijentacija hrvatskog i slovenskog svećenstva bila je prepoznatljiva po svome protufašizmu i projugoslavenstvu. Neposredno poslije talijanske okupacije u Gorici je osnovan "Zbor svećenika sv. Pavla-staleška organizacija hrvatskih i slovenskih svećenika na području Julijske krajine. "Zbor" je na početku tridesetih godina udružio s kršćansko-socijalnim političkim društvom "Edinost" u "Tajnu kršćansko-socijalnu organizaciju" koja je imala za cilj oslobođenje Julijske krajine od talijanske vlasti i njeno ujedinjenje s Kraljevinom Jugoslavijom. Organizacija je proračun slala u Beograd odakle joj je stizala pomoć Ministarstva unutrašnjih poslova. Tajni antifašistički rad svećenika "slavenskih" svećenika u Juljskoj krajini jedinstven je slučaj organiziranog antifašističkog nastupa klerika u Europi. (PELIKAN, 2002., 9.-10.). Na drugoj strani samo mali dio talijanskih svećenika simpatizirao je fašizam. Najveći dio politički je ostao pasivan. Njihovo popuštanje i kompromis u odnosu na fašistički režim bilo je posljedica istog takvog odnosa vrha Crkve izraženog u Lateranskom sporazumu 1929. god

III. Crkva i NOP u Istri

Iako je KPJ, od samog početka oružanog otpora nje mačkoj i talijanskoj okupaciji, u svoj program oslobođenja, uključila i Istru, te je u tom cilju slala agente koji su trebali poraditi na stvaranju partijskih ćelija i podizanju ustanka, ipak ja sve do kapitulacije Italije u rujnu 1943. partizanski pokret bio marginalna pojava u istarskoj ratnoj stvarnosti. Odmah po kapitulaciji Italije u Istru dolaze tzv. "terenci", članovi KP, sa zadatkom da ustroje partizanske jedinice i organiziraju ustanak. Znajući za ugled i utjecaj svećenika

kod običnog puka, “terenci” stupaju u kontakt sa svećenicima kako bi ih oni povezali s narodnjacima-uglednim i poznatim nacionalnim djelatnicima. U tim susretima, kako sa svećenicima tako i s narodnjacima, umjesto klasno-revolucionarnu retorike, u prvi plan stavljaju govor o nacionalnom oslobođenju. Svjesni su, naime, bili da je mobilizacija istarskih Hrvata i Slovenaca moguća na jasnom isticanju rješavanja nacionalnog pitanja, a nikako na marksističko-lenjinističkom revolucionarnom novogovoru. Međutim, kako su rukovodeću strukturu NOP-a u Istri, uostalom kao i u čitavoj ondašnjoj Jugoslaviji, činili komunistički radikali, čiji je mentalni sklop funkcionirao na principu idejne čistoće tj. potrebe razračunavanja s idejnim i klasnim, vanjskim i unutrašnjim neprijateljem, to će po završetku rata doći do obračuna s istarskim narodnjacima i svećenicima.³

Ako je bilo moguće svećenike se nastojalo iskoristiti za dnevno-političke potrebe. “Glas Istre - glas istine, borbe i slobode”, glasilo NOP-a u Istri, pokrenut u kolovozu 1943., radi mobilizacije svih zdravih narodnih snaga u narodnooslobodilačku borbu, već u 3. broju donosi dopis nekog anonimnog svećenika (potpisan kao NN) koji izražava zadovoljstvo što nova (partizanska) vlast poštuje svećenike i slobodu. S obzirom da dopis nije potpisan najvjerojatnije se radilo o promidžbi u cilju dobivanja kredibiliteta kod svećenika. (GI 1. br.3., prosinac 1943., 15.).

A kakav je zapravo bio stav istarskog hrvatskog svećentva prema NOP-u? Po svojim nacionalnim ciljevima izraženim u krilatici “priključenje Istre matici Hrvatskoj” NOP im je bio blizak i prihvatljiv, međutim odbijala ih je spoznaja da je na čelu NOP-a bila KP, koja je u svom programu imala borbu protiv vjere, posebno u njenom katoličkom izričaju, kao preduvjetu uspostavljanja stvarne sreće nasuprot utopijske koju nudi vjera.⁴ Snaga naci-

3 Autor ovog teksta u dva navrata je (u prosincu 1996. i lipnju 1997.) razgovarao s pok. Stankom Macukom, tadašnjim buzetskim župnikom u miru. Kao svjedok ratnih i poratnih zbivanja na Buzeštini vlč. Macuka je spomenuo jedan veoma zanimljiv događaj nakon što su partizani u rujnu, nakratko, preuzeli vlast u Istri. Pred hotelom u Buzetu partizani su postrojili “narodne neprijatelje”, među kojima se nalazio i jedan svećenik. Partizanski sektaš Nikola Čehić tom prigodom je rekao: “Pustite svećenike s njima ćemo se obračunati kasnije. Isti Čehić, u povlačenju pred njemačkom protuofenzivom, našao se u društvu s Marcelom Klarićem poznatim narodnjakom, koji je pod Italijom robijao zbog svog hrvatstva. Bez ikakvog povoda Čehić je pripremio Klariću.” Tebe ćemo ubiti jer si narodnjak, a nisi komunista”. I zaista nakon rata Klarić je likvidiran.

4 Svećenicima su dobro bio poznat stav Crkve prema komunizmu. Episkopat Triju Venecija uputio je 24. I. 1937. vjernicima pastirsko pismo

onalnog programa u ratnim godinama nije mogla nadvladati ideološku odbojnost, tim više što se vjerovalo da je nacionalni cilj moguće ostvariti, mimo NOP-a, preko tajnih organizacija: već spomenute kršćansko socijalne, te “Narodnog vijeća za Trst i Goricu” i “Hrvatske narodne organizacije za Istru” Sve tri organizacije, potpomagane od kraljevske vlade zalagale su se za obnovu Kraljevine Jugoslavije kojoj bi se, dakako, trebala priključiti i Istra, i time ipso facto bili protiv programa NOP-a. (MIKOLIĆ, 2003., 258.-262.).

Bez obzira na sudjelovanje svećenika na poznatom sastanku predstavnika svih slojeva istarskog društva 26. rujna 1943. u Pazinu, te izboru trojice svećenika: Srećka Štifanića, Zvonimira Brumnića i Josipa Pavlišića u Privremeni Izvršni odbor NOO-a za Istru, nepovjerenja između istarskog klera i vodstva NOP-a nisu prestala. Po poznatoj komunističkoj matrici izvršena je diferencijacija među svećenicima, ovog puta svrstani su čak u četiri grupe: 1. talijanski svećenici neprijateljski raspoloženi prema ciljevima NOP-a., 2. grupa hrvatskih svećenika na čelu sa Zvonimirom Brumnićem i Božom Milanovićem, također neprijateljski nastrojena u odnosu na NOP. 3. umjerena struja s opreznim držanjem (Antun Cukerić u Svetvinčentu i drugi), 4. “naši dečki”- Srećko Štifanić, Ferdinand Šenk, Viktor Herak). (IZVJEŠTAJ br.1., 1944.).

U izvješću Oblasnog komiteta od 10. veljače 1944. ističe se opasnost od domaće reakcije koju instruiraju popovi prema napatcima tršćansko-koparskog biskupa Antona Santina. Posebno je apostrofirao Božo Milanović zato što je za izdavanje hrvatskog kalendara u Trstu tražio dozvolu od njemačke vlasti. Sama činjenica da je dobio dozvolu bila je dovoljna da ga se optuži za fašističko djelovanje i suradnju s ustaškim pokretom. (IZVJEŠTAJ br. 2., 1944.).⁵ I kasnija izvješća: Oblasnog komiteta iz 1944. vrve poznatom frazeologijom o reakcionarnom djelovanju nekih istarskih svećenika. (GRAH, 1998., 40.-42.). Dušan Diminić jedan od istarskih komunističkih prvaka u trenucima pobjedničkog slavlja nakon oslobođenja Istre, uvjeren kako je sudbina Istre riješena na bojnopolju, te da neće biti potrebe “zelenog stola”, napao je one koji su

---

“Pogibao komunizma” koje su svećenici bili dužni čitati i tumačiti na nedjeljnim misama. U ožujku iste godine papa Pio XI. izdao je encikliku “Divini Redemptoris” u kojoj osuđuje bezbožni komunizam.

5 Ne samo Milanović nego i drugi istarski svećenici optuživani su kao sluge okupatora samo zato što su, u vrijeme njemačke ofenzive u Istri u listopadu 1943., intervenirali kod njemačkih vlasti, radi spašavanja svojih župljana.

skriveni iza svećeničkog talara, sijali malodušnost i razbijali jedinstvo. Poimence su spomenuti Božo Milanović i Zvonimir Brumnić oko kojih se okuplja nekoliko “prodanih duša” (MILANOVIĆ, 1996., 159.).

Iako se nova vlast a priori negativno odredila prema vjeri i Crkvi, istarski su biskupi: Tršćansko-koparski Antonio Santin i porečko-pulski Raffaele Radossi, bili spremni razgovarati kako bi spasili živote svojih vjernika i osigurali kakav takav prostor za djelovanje Crkve.

Biskup Santin se odazvao pozivu da se u veljači 1945. na Gračašćini sastane s partizanskim vođama. Kurir Bino Brumnić, brat svećenika Zvonimira, donio je biskupu u župni stan u Gračišće poruku da partizanski čelnici ne kane doći na dogovoreni sastanak zbog opasnosti od neprijateljske vojske koja se nalazila u blizini. Na povratku Santin se susreo s nekim svećenicima u Pazinu i tom prilikom savjetovao im: “Ne čekajte biskupa, idite vi partizanima. Ja im se ne mogu približiti, idite vi! Razgovarajte s njima. Treba prevaliti onih pet ružnih minuta. Nastojte spasiti glavu”. (GRAH, 1998., 33.). Unatoč tome što su svrstali u fašiste i narodne neprijatelje i što je bio izložen i fizičkim napadima Raffaele Radossi, porečko-pulski biskup, pokušavao je uspostaviti kontakt s partizanima. Kao ni Santin nije u tome uspijevao.

IV. Vojno oslobođenje i diplomatska borba za priključenje Istre Hrvatskoj (1945.-1947.)

Optimistički naslov u “Glasu Istre” na početku 1944. “Sudbina Istre neće se odlučivati za zelenim stolom!” izražavao je uvjerenje da ono što se steklo oružjem ne bi smjelo biti predmet međunarodnih sporazuma u kojima bi se mogla ponoviti scenarij iz godine 1918. (GI, 2.). No, ubrzo poslije oslobođenja Istre i ulaska jedinica Jugoslavenske armije (JA) u Trst pokazalo se da savezništvo u ratu, u miru, zbog suprotnih interesa, postaje suparništvo. Zbog shvaćanja da bi jugoslavenska dominacija na prostoru Trsta i šire značila širenje sovjetskog utjecaja, Anglo-Amerikanci su sporazumom s jugoslavenskom vlašću u Beogradu 9.VI.1945., koji je operacionaliziran u Devinu dva dana kasnije, postigli da JA napusti Trst (s uskim pojasom koji ga spaja s Italijom), Tržić (Monfalcone), Goricu i Pulu s užom okolicom. Od tog dijele formirana je Zona A pod anglo-američkom vojnom upravom. Ostali dio Istre, kao Zona B, stavljen je pod Vojnu upravu Jugoslavenske armije (VUJA). Obje zone trebale su ostati pod vojnom upravom sve do mirovne konferencije na kojoj bi se riješi-

lo osjetljivo pitanje jugoslavensko-talijanske granice. (MILANOVIĆ 1996., 134.).

Kad je jugoslavenskom vodstvu postalo jasno da će se pitanje Julijske krajine ipak rješavati za pregovaračkim stolom, te da bi im u toj borbi mogli biti od koristi pojedini ugledni istarski svećenici, u prvom redu Božo Milanović, dali su signal partijskom vodstvu u Istri da pokuša stupiti u kontakt s Milanovićem i pridobiti ga za suradnju. I ranije su neki svećenici i barbanski narodnjak Ivan Kolić upozoravali članove Oblasnog NOO da jedino pozitivno rješenje slučaja svećenika B. Milanovića i Z. Brumnića, koji su tada živjeli u Trstu, a od partizana prozivani kao najokorjeliji narodni neprijatelji, može otvoriti put suradnje s istarskim klerom. (GRAH, 1997., 57.-59.).

Božo je Milanović u trenutku završetka Drugog svjetskog rata uživao veliki utjecaj među istarskim Hrvatima. Taj utjecaj stekao je kako svojim intelektualnim autoritetom tako i dosljednim zauzimanjem za nacionalna prava svojih sunarodnjaka. To nacionalno zauzimanje stajalo ga je zatvora potkraj austrijske vlasti, dok je prvih godina fašističke vlasti doživio napade u rodnoj Kringi, da bi u ratnim godinama, do pada Italije bio odveden u zatočeništvo. Početkom siječnja 1945. partizani su pozvali Milanovića da se s njima susretne u Istri. Svjestan da su glave letjele i zbog sitnijih optužbi koje su partijski rukovodioci iznosili na njegov račun, Milanović je umjesto odlaska u Istru napisao pismo Oblasnom NOO u kojem točku po točku odbija optužbe. Pismo završava riječima: "Ja znam dobro da je doba djelovanja mojega i mojih prijatelja završeno i da se na obzoru pojavila vaša nova sila. Kao što je do sada bilo naše doba, tako sada nastupa vaše doba. A u vrijeme vašeg rada želim da Bog očuva vas i naš narod od nesreće teških iskušenja, te vas pozdravljam". (DIMINIĆ 1996., 172.).

Nakon ovog uzaludnog pokušaja da se Milanovića "namami" u Istru, u Istri nije bilo javne manifestacije u kojoj nije bio prozivan, skupa s Brumnićem, kao izdajica i narodni neprijatelj. Ipak, pod pritiskom događaja, kao što je Beogradski i Devinski sporazum, a u želji da pokaže svoj legitimitet pred međunarodnom i domaćom javnosti, nova vlast se odlučila za pregovore s, do jučer, najprozivanim neprijateljem. I ono što je do pred mjesec dana izgledalo nemoguće ipak se dogodilo. U Trstu je 16.VII.1945. došlo do sastanka između predstavnika NOP-a Dušana Diminića i Ivana Motike i Bože Milanovića, na kojem su precizirani uvjeti međusobne suradnje. Predstavnici NOP-a dobili su obećanje da će istarsko svećenstvo, u posebnoj izjavi izraziti podršku NOP-u, dok će NOP osigurati

Stjepan Trogrlić
**Katolička crkva i
diplomatsko-politička borba
za priključenje Istre Hrvatskoj
(1945.-1947.)**

Crkvi u Istri takve mogućnosti djelovanja kakve su bile nezamislive u ostalim dijelovima Jugoslavije.⁶

Spomenutim sporazumom otvara se novo poglavlje u odnosima NOP-a i hrvatskog svećenstva u Istri. Obje su strane uočile važnost one druge za ostvarenje strateškog cilja – priključenje Istre Hrvatskoj u novoj Jugoslaviji. Svećenici, predvođeni autoritetom B. Milanovića, prihvaćaju suradnju onog trenutka kad im je postalo jasno da je NOP, s jedne strane, jedina relevantna politička snaga koja može ostvariti navedeni strateški cilj, a s druge strane, da je spreman poštivati pa čak i pomagati vjersko djelovanje Crkve. Nezgoda je bila u tome što za svoj diplomatsko-politički rad nisu imali suglasnosti svojih biskupa Talijana. U konkretnim situacijama između poslušnosti biskupu i zova savjesti pokušali su pomiriti jedno i drugo. Zahvaljujući u prvom redu diplomatskoj i pravnoj (kanonskoj) vještini B. Milanovića izbjegnuti su incidenti s biskupima. Kako bi se moglo kretati linijom “Nulla sine episcopo-Ništa bez biskupa” i ostvariti nacionalne ciljeve, istarsko svećenstvo je krenulo linijom “Nulla contra episcopo-Ništa protiv biskupa”.

Na sastanku održanom 18.VII.1945. u Pazinu Ivan Motika je obavijestio 30-ak nazočnih svećenika o sporazumu između NOP-a i Milanovića, što su prema, Milanovićevom svjedočanstvu, svećenici prihvatili sa zadovoljstvom. JNOF je za 31.VII. 1945. pozvao istarske svećenike na sastanak na kojem su se trebali odrediti daljnji modusi suradnje. Kako je jedino biskup vlastan sazivati svećeničke sastanke, da bi se izbjegle kanonske sankcije, odlučeno je da će sastanak imati privatni karakter tj. svećenici su pozvani na sastanak kao privatne osobe (građani), a ne kao pripadnici svećeničkog staleža. Iako su oba istarska biskupa bila protiv održavanja sastanka, Santin je čak preporučio Milanoviću da se ne potpisuje nikakva izjava o priključenju Istre Jugoslaviji, na sastanku održanom 31. VII.1945. u franjevačkom samostanu u Pazinu, 44 svećenika su potpisala izjavu u kojoj traži da” (...) mora biti Istra iz etničkih, geografskih i ekonomskih razloga pri-

⁶ Hrvatsko svećenstvo moći će osnovati svoje staleško udruženje, NOP će pomoći pokretanje vjerskog lista na hrvatskom, kao i povratak zgrade “Đačkog doma” za potrebe hrvatskog sjemeništa. “Društvu sv. Mohora za Istru” omogućit će se osnivanje podružnice u Pazinu radi širenja vjerske i druge literature. Molitvenici, katekizmi i druge vrste vjerskih knjiga mogu se širiti nesmetano. Do konačnog uređenja državnih granica bogoslovi i sjemeništarci neće se zvati u vojnu službu. Na kraju se garantira nesmetan povratak svećeniku Zvonimiru Brumniću u Istru. (AH IKD 2.).

ključena Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji”. (MILANOVIĆ, 1996., 167,173.).

Memorandum hrvatskih i slovenskih svećenika Savezničkoj komandi u Trstu upućen 20.VII.1945. sintetizirano je objasnio etničke, povijesne, gospodarske i kulturne razloge zbog kojih svećenici traže priključenje Julijske krajine Jugoslaviji. Već Memorandum ističe da svećenici, unatoč brzom razočaranju novom (partizanskom) vlašću, “žele i hoće priključenje Jugoslaviji, ali sigurno ne komunističkoj, nego istinski demokratskoj i narodnoj”. (AH IKD 3.). Svećenici kao članovi ili simpatizeri Kršćansko-socijalne stranke naivno su još uvijek vjerovali u uspostavu demokratskih standarda u Jugoslaviji u kojima bi se kršćanski socijalisti pojavili kao partner Komunističkoj partiji. I sam je Milanović sve do završetka rata vjerovao u uspostavu parlamentarne demokracije u Jugoslaviji. Zato se spremao obnoviti Narodno-kršćansku stranku, koja bi, u datom trenutku, uz pomoć Saveznika, sudjelovala u preuzimanju vlasti u Istri. (GRAH, 2004., 19.). Međutim kad se uvjerio da nova (komunistička) vlast ne pomišlja na dijeljenje vlasti s bilo kime, odustao je od svoje nakane. Zahvaljujući istančanom sluhu za realnost Milanović je bez velikih trauma prihvatio komunističku vlast i postao kooperativan prema njoj. Tu njegovu kooperativnost prihvatio je i najveći dio istarskih svećenika. Kad već nije bilo moguće uspostaviti političko-stranačke partnerske odnose, Milanović je za svećenstvo nastojao izboriti poziciju partnera o čijim će zahtjevima partijsko-državni vrh morati voditi računa.⁷

Na temelju odluka konferencije u Postdamu (17.V.1945.) u Londonu je od 11.IX. do 2.X.1945. sazvana konferencija ministara vanjskih poslova SAD-a, SSSR-a Velike Britanije, Francuske i Kine na kojoj su raspravljali o razgraničenju između Italije i Jugoslavije. U radu Londonske konferencije sudjelovali su i ministri vanjskih poslova Jugoslavije i Italije: Edvard Kardelj i Alcide De Gasperi. U svom dokazivanju opravdanosti zahtijeva za priključenjem Julijske krajine Jugoslaviji Kardelj se obilatito služio elaborem B. Milanovića “Zašto mora Julijska krajina pripasti Jugoslaviji” kojeg je Milanović napisao na poziv predsjednika vlade NR Hrvatske Vladimira Bakarića.

⁷ Po nekima Milanović je “možda najveća ličnost istarske političke, vjerske, društvene, kulturne...scene XX. stoljeća”. (BERTOŠA, 2000., 226.). Nažalost o Milanoviću nemamo nikakve ozbiljnije studije koja bi obuhvatila njegovo mnogostruko djelovanje u prijelomnim trenucima istarske povijesti. Isto tako ne spominje ga udžbenička literatura, kako ona pučkoškolska tako i ona srednjoškolska.

Polazište Milanovićevog elaborata bio je Memorandum hrvatskih i slovenskih svećenika Savezničkoj komandi od 20.VII.1945. Stavljajući u prvi plan etnoloških (etničkih) razloga trebalo je pokazati ne samo brojčanu prevlast "slavenskog" elementa u Julijskoj krajini, nego još više njegovu kompaktnost u naseljenosti tog područja. "Talijani sežu kompaktno samo do Soče, dotično do Tržića (Monfalcona), a odatle dalje počinje slavensko pučanstvo. Talijani su dakle sa svojim gradićima na tuđem teritoriju. To vrijedi ne samo za Goricu, koja je po svom pučanstvu mješovita, i za Trst, u kojemu su već sama predgrađa slovenska, nego također i za zapadnu istarsku obalu, gdje je također među talijanskim gradićima nastanjeno hrvatsko pučanstvo". (AH IKD 4.) Londonska je konferencija prihvatila da će se etnički razlozi određivanju jugoslavensko-talijanske granice poštivati i to na taj način da što manje Talijana ostane u Jugoslaviji, a što manje Hrvata i Slovenaca u Italiji. Na konferenciji je također odlučeno da će Saveznici, radi utvrđivanja što točnije etničke slike, u Julijsku krajinu uputiti posebnu komisiju. (Istra, 1953.)

Dolazak 37-člane savezničke komisije u ožujku 1946. pratile su razne javne manifestacije u kojima su obje strane, jugoslavenska i talijanska, dokazivale opravdanost svojih teritorijalnih zahtijeva prema području Julijske krajine. Veću diplomatsku težinu od svih manifestacija imala je Spomenica "Zbora svećenika sv. Pavla" i statistika o nacionalnoj strukturi župa u Porečko-pulskoj, Tršćansko-koparskoj i Riječkoj biskupiji⁸, koje su komisiji predali članovi "Zbora" Božo Milanović, Tomo Banko i Leopold Jurca prilikom audijencije u zgradi pazinskog sjemeništa.

Spomenica je naglasak stavila na povijesne nepravde koje su Hrvati i Slovenci doživjeli u vrijeme talijanskog vladanja Julijskom krajinom, te na opravdanost zahtijeva za priključenjem Julijske krajine Jugoslaviji, jer iza tog zahtijeva stoji ne samo nova vlast nego i svećenstvo i narod. (AH IKD 5.). U tom smislu Spomenica ne donosi ništa novog što već ranije, u raznim svećeničkim iskazima, nije bilo rečeno. Za novu vlast veliki plus u očima međunarodne komisije bio je onaj dio Spomenice koji govori da je nova vlast osigurala vjerske slobode kakao Hrvatima tako

⁸ Na području Tršćansko-koparske biskupije bila je 71 hrvatsko-slovenska župa i samostalnih kapelanija, 14 je bilo talijanskih, a 9 mješovitih (u mješovite su se računale one u kojima je bilo više od 10% pripadnika drugog naroda), u Porečko-pulskoj biskupiji bile su 42 hrvatske župe, 7 talijanskih i 11 mješovitih, dok je u riječkoj biskupiji bilo 19 hrvatskih župa i 3 talijanske. To znači da su u sve tri biskupije bile 132 hrvatsko-slovenske župe ili 75%, 21 je bila talijanska ili 12%, a 23 su bile mješovite ili 13%. (AH IKD 6.)

i Talijanima. Time su dovedena u pitanje navodi istarskih biskupa o ugrožavanju vjerske slobode od strane partizanske vlasti, ali i upozorenje "Zbora" Oblasnom NOO u Labinu od 15.II.1946. o kršenju vjerskih sloboda u Istri. (MILANOVIĆ, 1996., 203.-204.). Izjava o nepostojećim vjerskim slobodama može se razumjeti u kontekstu trenutka u kojem je, u očima svjetske javnosti, trebalo pokazati demokratsko lice nove vlasti, bez obzira koliko je to lice zaista bilo demokratsko.

Na Spomenicu je brzo i odlučno reagirao porečkopulski biskup Raffaele Radossi. Okružnicom br. 365/46 od 30.III.1946. Radossi zabranjuje svećenicima svoje biskupije sudjelovanje na sastancima "Zbora svećenika sv. Pavla" "sub poena suspensionis ipso facto incurrenda-pod kaznom suspenzije koja nastupa samim tim činom", sve dok Sveta Kongregacija ne ispita Statut "Zbora", Spomenicu predanu Međunarodnoj komisiji i Protuspomenicu upućenu od Zbora Oblasnom NOO u Labinu. (AP 1.) U novoj Okružnici br. 30., od 24.IV.1946. biskup Radossi se, vjerojatno potaknut pismom Miroslava Bulešića, tada župnika u Kanfanaru u kojem Bulešić brani svećeničku stalešku organizaciju, te iznosi niz nepravdi koje su hrvatski svećenici doživjeli ne samo od državnih nego i crkvenih vlasti, osvrnuo na tvrdnje iznesene u Spomenici. Posebno ga je smetala tvrdnja o talijanizatorskoj ulozi Crkve i govor o vjerskim slobodama koje dopušta nova vlast. Na kraju nije mogao vjerovati da velika većina njegovih svećenika stoji iza Spomenice. (AP 2.)

Stav hrvatskog i slovenskog svećenstva u Istri prema političkoj sudbini Istre nakon rata najjasnije je izrazio Leopold Jurca, rektor sjemeništa u Pazinu, u predavanju pod naslovom "*Noi Slavi siamo fatti così-Takvi smo mi Slaveni*" koje je, na poziv biskupa Santina, održao u Trstu 2. VII. 1946. talijanskim svećenicima. Evo bitnog dijela Jurčinog predavanja: "Dobro jer poznato da mnogi loše tumače i kritiziraju naš stav i naš rad s obzirom na buduće granice između Italije i Jugoslavije, kao da mi slavenski svećenici ne bismo vodili nikakvog računa o ateističkoj opasnosti kojoj idemo u susret želeći ostati u Jugoslaviji. Mi smo i te kako svjesni te opasnosti, no u ovom povijesnom trenutku imamo mogućnosti birati nacionalnu slobodu, iako pomiješanu s antivjerskom propagandom, ili ostati u stranoj državi i neprijateljskoj kakvom se pokazala sve do sada u nacionalnim odnosima s nakanom potpune denacionalizacije našeg naroda. I potom ne može se reći da se i Italija ne može jednog dana, tijekom vremena, naći u istoj ili sličnoj situaciji kao što je naša u odnosu na vjeru". (AH IKD 7.)

Na Pariškoj mirovnoj konferenciji koja je trebala riješiti sporna jugoslavensko-talijanska granična pitanja u radu jugoslavenske delegacije od početka svibnja do kraja lipnja 1946. sudjelovao je i Božo Milanović. Kao katolički svećenik imao je zadatak uvjeriti francuske katoličke krugove u opravdanost jugoslavenskih zahtjeva. Već trećeg dana boravka u Parizu, dogodio se susret s katoličkim novinarom Walterom Eberhardom koji se nije mogao načuditi kako to da se Milanović kao katolički svećenik radije priklonio komunističkoj Jugoslaviji nego katoličkoj Italiji. Na Eberhardovo čuđenje Milanović je odgovorio poznatom, pomalo antologijskom, rečenicom: "Državne granice određuju se za stoljeća, dok se režimi mijenjaju., a pod Italijom je u opasnosti život našeg naroda". (MILANOVIĆ, 1976., 141.-142.). Bez sumnje Milanovićevo lobiranje protiv plebiscita zbog posljedica 25 godišnje sustavne politike talijanizacije utjecalo je na zapadne saveznike da odustanu od ovog prijedloga. (MILANOVIĆ 1996., 294.).

Vijeće ministara (SAD, SSSR, V.Britanija i Francuska) na četvrtoj konferenciji 1. VII.1946. donijelo je sljedeće odluke: Jugoslaviji će pripasti područje istočno od francuske crte razgraničenja tj. čitava Istra osim Bujštine i Koparštine, područje od Novigrada do Devina s Trstom internacionalizirati će se, dok će Italiji pripasti Monfalcone i Gorica. Iako nezadovoljne odredbama Pariške mirovne konferencije, Italija i Jugoslavija su, pod pritiskom saveznika 10.II.1947. potpisale sporazum. Mirovnim sporazumom u Parizu od spornog području od Novigrada do Devina te Trsta s okolicom formiran je Slobodni teritorij Trsta (STT) koji je podijeljen na zonu A (Trst s okolicom) pod britanskom kontrolom i Zonu B (grad Pula i područje od Kopra do Mirne) pod jugoslavenskom upravom.⁹ Mirovnim sporazumom u Parizu završava jedna etapa u borbi za priključenje Istre matici Hrvatskoj. Neriješena pitanja u budućnosti će izazivati nove sporove i napetosti.

9 Radilo se o novoj zoni "A" i novoj zoni "B" u odnosu na iste zone iz 1945.

Razočaran mirovnim ugovorom u Parizu, po kojem se njegova biskupija našla u sastavu komunističke Jugoslavije, biskup Radossi je u ožujku 1947. napustio Istru. To isto učinilo je 50-ak talijanskih svećenika. (MILANO-VIĆ, 1976., 153.). Osim nacionalnih razloga na biskupa Radossija su snažnije djelovali ideološki razlozi-nije mogao prihvatiti da će se Porečko-pulska biskupija naći u zemlji komunističkog (antiteističkog) vrijednosnog sustava. Tršćansko-koparski biskup Santin bolno je proživljavao činjenicu da se njegova biskupija našla podijeljena između Italije i Jugoslavije, pri čemu je pripajanje Istre Hrvatskoj smatrao "nepravdom okupacijom". (SANTIN, 1978., 179.). Zbog svog protivljenja priključenju Istre Jugoslaviji, iz nacionalnih, ali još više iz ideoloških, razloga, Radossi i Santin su neopravdano nazivani fašistima i slugama međunarodnog imperijalizma. (GI, 3.)

Stjepan Trogrlić
**Katolička crkva i
diplomatsko-politička borba
za priključenje Istre Hrvatskoj
(1945.-1947.)**

V. Zaključak

Nakon vojnog oslobođenja Istre u svibnju 1945. u diplomatsko-političku borbu za njeno priključenje Hrvatskoj u novoj Jugoslaviji, odnosno za njen ostanak u Italiji, aktivno se uključuje Katolička crkva. Tkivo Crkve u Istri zahvaćeno nacionalnim podjelama još od sredine XIX. st., u dramatičnim prijelomnicama, kao što je ona nakon Drugog svjetskog rata, dobiva sve izrazitije oblike. U situaciji kad NOP na čelu kojeg je KP, ideološki protivnik Crkve, ostaje jedina politička snaga sposobna riješiti nacionalno pitanje u Istri u smislu hrvatskih očekivanja, hrvatsko svećenstvo se priklanja NOP-u u njegovoj diplomatsko-političkoj aktivnosti. Teško je to bilo razumjeti ne samo francuskom novinaru Walteru Eberhardu, nego i zapadnoj, najvećim dijelom tradicionalno katoličkoj, javnosti. Zahvaljujući upravo podršci hrvatskih i slovenskih svećenika diplomatsko-političkoj borbi za priključenjem Istre Jugoslaviji ta borba je dobivala snagu autentičnosti i opravdanosti. Talijanski dio Crkve iz nacionalnih, ali i iz ideoloških razloga zalagao se ostanak Istre unutar Italije.

1. AH IKD 1. - Arhiv Istarskog književnog društva "Juraj Dobrila" u Pazinu, osobna arhiva B. Milanovića, Kut: Crkva u Istri, fasc: b.o., (arhiv nije sređen) Sacerdoti infidi residenti nella provincia della Istria, Prefettura della Istria, Pola 25. III. 1931.
2. AH IKD 2. – Arhiv Istarskog književnog društva "Juraj Dobrila" u Pazinu, osobna arhiva B. Milanovića, Kut: Crkva u Istri, fasc. b.o., Zapisnik o sporazumu predstavnika NOP-a s B.Milanovićem.
3. AH IKD 3. – Arhiv Istarskog književnog društva "Juraj Dobrila" u Pazinu, osobna arhiva B. Milanovića, Kut: Crkva u Istri, fasc: b.o., Memorandum Savezničkoj komandi u Trstu.
4. AH IKD 4. – Arhiv Istarskog književnog društva "Juraj Dobrila" u Pazinu., osobna arhiva B. Milanovića, Kut: Crkva u Istri, Fasc: b.o., Zašto Julijska krajina mora pripasti Jugoslaviji?
5. AH IKD 5. – Arhiv Istarskog književnog društva "Juraj Dobrila" u Pazinu, osobna arhiva B. Milanovića, Kut: Crkva u Istri, fasc: b.o., Spomenica "Zbora svećenika sv. Pavla za Istru" Savezničkoj komisiji za razgraničenje Julijske krajine.
6. AH IKD 6. - Arhiv Istarskog književnog društva "Juraj Dobrila" u Pazinu, osobna arhiva B. milanovića, Kut.: Crkva u Istri, fasc: b.o., Popis istarskih župa i samostalnih kapelanija prema narodnosti.
7. AH IKD 7. – Arhiv Istarskog književnog društva "Juraj Dobrila", osobna arhiva B. Milanovića, Kut: Crkva u Istri, fasc: b.o., Sažetak predavanja Leopolda Jurce na slovenskom "Zakaj smo slovenski in hrvatski duhovniki po zadnji vojni hoteli ostati u novoj Jugoslaviji?
8. AP 1. – Arhiv Postulature slugе Božjeg Miroslava Bulešića u Puli, Spisi 1./76.
9. AP 2. – Arhiv Postulature slugе Božjeg Miroslava Bulešića u Puli, Spisi 1./79.-82.
10. Benussi, B. (1924.), *L' Istria nei suoi due millenni di storia*, Trieste, G. Caprin
11. Bertoša, M. (1992.), Podlistak. Domišljanje u povodu dva intervjuja Fulvia Tomizze (11.), Stereotip o "popu podstrekaču", *Glas Istre* br. 33., 3. II. 1992.,16.
12. Bertoša, M. (2000.), Epistolarno svjedočanstvo o monsinjoru Boži Milanoviću, *Forum* 39.,(57.), Zagreb, Razred za književnost HAZU.

13. Blasina, P. (1993.), *Vescovo e clero nella diocesi di Trieste-Capodistria*, Trieste, Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli Venezia Giulia.
14. Čermelj, L. (1953.), *Il vescovo Antonio Santin e gli Sloveni e Croati delle diocesi di Fiume e Trieste-Capodistria*, Ljubljana, Inštitut za narodnosna vprašanja pri univerzi.
15. Ferenčić, L. (1973.), *Porečko-pulska biskupija u vrijeme biskupa Trifuna Pederzollija (1913.-1943.)* (doktorska disertacija, rukopis)
16. GI 1 – *Glas Istre*, br. 3, prosinac 1943., 15., (pokrenut kao glasilo JNOF-e Istre)
17. GI 2 – *Glas Istre*, br. 22.-23., 8.I.1944.,1.
18. GI 3 – *Glas Istre*, br. 447., 12.II.1947., 2
19. Grah, I. (1997.), Crkvene i političke promjene u Istri 1945.-1947., *Dometi* 7.,(7,-12.).
20. Grah, I. (1998.), *Istarska crkva u ratnom vihoru (1943.-1945.)*, Pazin, IKD “Juraj Dobrila”.
21. Grah, I. (2004), Istarski narodnjaci, *Ladonja*, vjerski kulturno informativni list, 24(6).
22. Istra (1953.), Zbornik: Istra i Slovensko primorje, borba za slobodu kroz vjekove (ur. Juraj Hrženjak), Beograd, Rad.
23. Izvještaj 1. – Izvještaj sa sastanak Oblasnog NOO od 21. IV. 1944. U: Diminić, D. (1986.), *Iz partizanskog notesa*, Pula, Istarska naklada.
24. Izvještaj 2. – Izvještaj Oblasnog komiteta za Istru i Hrvatsko primorje od 10. II.1944. U. *Pazinski memorijal (1984.)*, 13.
25. Klen, D. (1957.), *Neki dokumenti o svećenstvu u Istri između dva rata*, Zagreb, JAZU.
26. Krišto, J. (1994.), *Prešućena povijest, Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.-1918.*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
27. *L' Amico*, br. 46, 20. IX. 1907., 5. Katolički tjednik i povremenik. Izlazio u Trstu 1895.-1912.
28. Martina, G. (1983.), *La Chiesa nell' eta' del liberalismo*, quinta edizione, Brescia, Morcelliana.
29. Mikolić, M. (2003.), *Istra 1941.-1947.*, Zagreb, Barbat.
30. Milanović, B. (1973.), *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II. (1882.-1947.)*, Pazin, IKD “Sv. Ćirila i Metoda”.
31. Milanović, B. (1976.), *Moje uspomene*, Pazin, IKD

“Sv. Ćirila i Metoda”.

32. Milanović, B. (1992.), *Istra u 20. stoljeću, 1. knjiga*, Pazin, IKD “Juraj Dobrila”.

33. Milanović, B. (1996.), *Istra u 20. stoljeću, 2. knjiga*, Pazin, IKD “Juraj Dobrila”.

34. Parovel, P. (1993.), *Izbrisani identitet*, Pazin, Poreč, Pula, Udruženi nakladnici.

35. Pelikan, E. (2002.), *Tajno štetje prebivalstva v Julijski krajini leta 1933.*, Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

36. PSBL (1997.), *Primorski slovenski biografski leksikon* (ur. Martin Jevnikar), Gorica, Goriška Mohorjeva družba.

37. Radetić, E. (1944.), *Istra pod Italijom (1918.-1943.)*, pretisak, Zagreb, Matica hrvatska-Ogranak Rijeka

38. Santin, A. (1978.), *Al tramonto, ricordi autobiografici di un vescovo*, Trieste, Edizioni Lint.

39. Šetić, N. (1993.), O procesu nastanka suvremene hrvatske nacije u Istri, *Društvena istraživanja* 2(6-7).

Stjepan Trogrlić
**Katolička crkva i
diplomatsko-politička borba
za priključenje Istre Hrvatskoj
(1945.-1947.)**

KATOLIČKA CRKVA I DIPLOMATSKO- POLITIČKA BORBA ZA PRIKLJUČENJE ISTRE HRVATSKOJ (1945.-1947.)

Ključne riječi: Katolička crkva, Istra, Hrvati, Talijani, nacionalni sukobi, NOP, diplomatska borba

Uključivanje upravljačko-kleričkih struktura (biskupi i svećenici) Katoličke crkve u hrvatsko-talijanske nacionalno-političke sporove u Istri, od izbijanja tih sporova sredinom XIX. st., imat će za posljedicu podjelu tih struktura na nacionalnoj osnovi. U uvjetima dominacije nacionalnog te su strukture bile spremne zanemariti idejne razlike, te surađivati s idejnim protivnicima oko rješavanja istarskog nacionalnog “čvora”. Tako su talijanske crkvene strukture, na nacionalnom planu, surađivale s liberalnom a nakon Prvog svjetskog rata i s fašističkom vlašću dok je hrvatski (i slovenski) dio Crkve, nakon Drugog svjetskog rata pružio podršku komunističkoj vlasti. Na temelju literature, tiska i povijesnih vrela u radu se nastoji odgovoriti na pitanje: Zbog čega se ratno nepovjerenje pa i animozitet između komunističkog vodstva NOP-a i hrvatskog svećenstva u Istri pretvorilo u suradnički odnos? S jedne strane, istarskom hrvatskom svećenstvu bilo je jasno da je vodstvo NOP-a jedina relevantna politička snaga sposobna izboriti priključenje Istre matičnoj Hrvatskoj, što je bio i nacionalno-politički program hrvatskog svećenstva. S druge pak strane vodstvo NOP-a, s podrškom Crkve, lakše je moglo dokazati svoj legitimitet kako na unutrašnjoj tako još više na međunarodnoj sceni. Talijanski dio Crkve i iz ideoloških i iz nacionalnih razloga obio je pružiti podršku novoj vlasti u Istri.

CATHOLIC CHURCH AND DIPLOMATIC- POLITICAL FIGHT FOR CONNECTING ISTRIA TO CROATIA (1945.-1947.)

Key words: Catholic Church, Istria, Croats, Italians, national conflicts, NLM, diplomatic fight

The involvement of the governing-clerical structures (bishops, and priests) of Catholic Church in Croatian-Italian national-political conflicts in Istria, from the outbreak of these conflicts in the mid-nineteenth century, resulted in the division of these structures at the national

level. Under the domination of national, these structures were ready to neglect the ideological differences and collaborate with the ideological opponents in order to undo the Istrian national “knot”. Thus the Italian ecclesiastic’s structures, at the national plan, collaborated with the liberal authorities and after the World war I. even with fascist ones, where’s the Croatian (and Slovenian) part of the Church after the Second World War gave support to the communist authorities. On the basis of literature, press and historical sources this work tries to answer the question: Why did the wartime mistrust and even animosity between the communist leadership of NLM (National Liberal Movement) and Croatian clergy in Istria turn into a collaborating relationship? On the one hand, it was clear to the Istraian Croatian clergy that the leadership of NLM was the only relevant political power of securing the joining of Istria to mother Croatia, which was also the national-political program of the Croatian clergy. On the other hand, the leadership of NLM, with the support of the Church was able to prove more easily their legitimacy both on the home, and even more on the international scene. The Italian part of the Church for boot ideological and national reasons refused to give support to the new authorities in Istria.

Stjepan Trogrlić
**Katolička crkva i
diplomatsko-politička borba
za priključenje Istre Hrvatskoj
(1945.-1947.)**